

«Και πάλιν
έρχόμενον
μετὰ δόξης
κρῖναι ζώντας
καὶ νεκρούς...»

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

α) Ὁ θάνατος τὸ τίμημα τῆς ἀμαρτίας

Ὁ θάνατος εἶναι καρπὸς τῆς ἀμαρτίας. Ἐχθρὸν τοῦ ἀνθρώπου τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Ἄπ. Παῦλος. Δὲν τὸν ἔκαμε ὁ Θεός, ὁ Ὅποιος ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο ἀθάνατο. Μὲ ψυχὴ ἀθάνατη καὶ μὲ σῶμα ἀθάνατο. Ὁ θάνατος «εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον» μὲ πρωτοβουλία τοῦ διαβόλου, ἐξ αἰτίας τοῦ φθόνου του γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἦλθε μετὰ τὴν πρώτη ἀμαρτία, τὴν «πτῶσιν» ὡς τίμημά της, ὡς τιμωρία. Ὡς τιμωρία ὁ θάνατος πλήττει μόνο τὸ σῶμα, ποῦ ἔκτοτε ἔγινε φθαρτὸ καὶ θνητό. Πεθαίνει, λέμε ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐννοοῦμε ὅτι παύει νὰ ζεῖ, νὰ κινῆται, νὰ ὀμιλεῖ, νὰ δρᾷ. Τὸ σῶμα του τὸ τοποθετοῦμε μέσα στὴ γῆ, τὸ παραδίδουμε στὴ φθορά. Ὑστερα ἀπὸ λίγα χρόνια, τίς σάρκες του τίς ἔχουν φάγει τὰ σκουλήκια, τίποτε δὲν μένει, μόνο τὰ κόκκαλα. Μπροστὰ στὸ φρικτὸ αὐτὸ θέαμα σταματᾷ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν θέλει νὰ πεθάνει κανεὶς μας. Ὅσο κι ἂν ὁ θάνατος εἶναι τὸ πιὸ βέβαιο γεγονὸς, ὅσο κι ἂν παραδεχόμαστε ὅτι κάποτε θὰ πεθάνουμε, ὅπως πέθαναν ὅλοι ὅσοι ἔζησαν σ' αὐτὸ τὸν κόσμον, ἐν τούτοις δὲν μποροῦμε νὰ συμβιβασθοῦμε καὶ νὰ συμφιλιωθοῦμε μὲ τὸ γεγονὸς αὐτό. Καὶ εἶναι καὶ τοῦτο μὰ ἀκόμη ἀπόδειξη τοῦ ὅτι εἴμαστε πλασμένοι γιὰ τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἀφθαρσία. Μπορεῖ ἡ ἀμαρτία νὰ μᾶς ἔφερε τὸ θάνατο, ἀλλὰ τὸν ἔφερε σὰν ἀνεπιθύμητο ἐπισκέπτη, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ζητοῦμε νὰ ἀπαλλαγοῦμε τὸ συντομότερο. Δὲν τὸν ἀνεχόμαστε καὶ δὲν τὸν ἐπιθυμοῦμε. Ὅνειρο τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ κατασκήσει τὸ θάνατο, νὰ παρατείνει τὴ ζωὴ του στὴ γῆ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἄπ. Παῦλος θριαμβευτικὰ τονίζει πὼς θὰ ἔλθει στιγμὴ ποῦ ὁ κάθε πιστὸς ἄνθρωπος θὰ ἀνακράξει: «Ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον, ποῦ σου Ἄδη τὸ νίκος;». Πότε θὰ γίνῃ αὐτό; Ὅταν πιστέψουμε ὅτι ὁ Χρι-

Τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου

στὸς ἀνέστη. Γιατί ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀναίρεση τοῦ θανάτου, εἶναι ἐξαγορὰ τῆς ἀμαρτίας. Ὁ Χριστὸς ἐνίκησε τὸ θάνατο μὲ τὸν δικὸ του θάνατο. «Θανάτῳ θάνατον πατήσας». Ἐκτοτε πᾶ ὁ θάνατος εἶναι πρόσκαιρος γιὰ μᾶς. Δὲν μᾶς κρατᾷ αἰώνια στὴν ψυχρὴ του ἀγκαλιά. Πρὸς στιγμὴν μᾶς ἐπισκέπτεται, ἀλλὰ τελικὰ δὲν κυριαρχεῖ ἐπάνω μας. Ὁμορφα ἀποδίδει τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ὁ ψαλμωδὸς τοῦ Μ. Σαββάτου: «Βασιλεύει ἀλλ' οὐκ αἰωνίζει ἄδης τοῦ γένους τῶν βροτῶν. Σὺ γὰρ τεθεὶς ἐν τάφῳ Κραταῖε ζωαρχικὴ παλάμη τὰ τοῦ θανάτου κλειθρα διεσπάρξας καὶ ἐκήρυξας τοῖς ἀπ' αἰῶνων καθεύδουσι λύτρωσιν ἀψευδῆ Σῶτερ γεγονώς νεκρῶν πρωτότοκος».

β. Τί θὰ συμβεῖ μετὰ τὸ θάνατό μας

Στὴ ζωὴ, λοιπόν, αὐτὴ εἴμαστε προσωρινὸι καὶ μέλλουμε νὰ ἀποδημήσουμε σὰν τὰ που-

λιὰ ποῦ ἔρχονται κάπου γιὰ νὰ φύγουν στὴν ἐποχὴ τους. Κανεὶς δὲν ἔμεινε ἐπὶ τῆς γῆς ἀθάνατος. Ὅσοι γεννηθήκαμε, θὰ πεθάνουμε κάποτε. Καὶ ἀξίζει νὰ μάθουμε τί περὶ θανάτου καὶ περὶ τῶν μετὰ θάνατον διδάσκει ἡ Ἐκκλησία μας, γιατί μόνο αὐτὴ ἡ διδασκαλία μπορεῖ νὰ ρίψει κάποιον φῶς καὶ νὰ φωτίσει κάπως τὸ «φοβερὸτερον τοῦ θανάτου μυστήριον». Ἄς ἀκούσουμε τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο σὲ μιὰ χαρακτηριστικὴ του ὁμιλία νὰ ὀμιλεῖ γιὰ τὴ ματαιότητα τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ γιὰ τὸν θάνατο ποῦ σὰν καθολικὸ φαινόμενο τὴν χαρακτηρίζει;

«Δὲν γνωρίζεις ὅτι ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι ἀποδημία; Νομίζεις ὅτι εἶσαι μόνιμος κάτοικος μιᾶς πόλεως. Εἶσαι ταξιδιώτης. Δὲν εἶσαι μόνιμος κάτοικος, ἀλλὰ ὁδοιπόρος. Μὴ μοῦ πεῖς ὅτι ἀνήκω εἰς αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν πόλη. Κανεὶς δὲν ἔχει ἐδῶ πόλη. Ἡ πόλη εἶναι ἄνω. Ἡ παρούσα ζωὴ εἶναι πορεία. Ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι ξενοδοχεῖον. Ὅταν εἰσέλθεις εἰς ξενοδοχεῖον τί λέγεις εἰς τὸν ὑπηρέτην; Πρόσεξε ποῦ θὰ τοποθετήσεις τίς ἀποσκευές μου. Μὴν ἀφήνεις τίποτε ἐδῶ διὰ νὰ μὴ χαθεῖ. Ὅλα νὰ μεταφερθοῦν εἰς τὸ σπίτι μου. Αὐτὸ πρέπει νὰ κάμομε καὶ ἐμεῖς εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν. Ἄς τὴν βλέπομε ὡς ξενοδοχεῖον καὶ ἄς μὴ ἀφήσομε νὰ μείνει τίποτε εἰς τὸ ξενοδοχεῖον. Ὅλα ἄς τὰ μεταφέρομεν εἰς τὴν μόνιμον πατρίδα μας.

Εἶσαι ὁδοιπόρος καὶ ταξιδιώτης καὶ μάλιστα κάτι ὀλιγότερον ἀπὸ ταξιδιώτης. Πῶς; Νὰ σοῦ εἶπω; Ὁ ὁδοιπόρος γνωρίζει πότε ἔρχεται καὶ πότε φεύγει ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖον, ἐπειδὴ αὐτὸς ὀρίζει τὸν χρόνον ποῦ θὰ εἰσέλθῃ καὶ θὰ ἐξέλ-

θει. Ἐμεῖς ὅμως εἰσερχόμεθα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς ζωῆς χωρὶς νὰ γνωρίζομεν πότε θὰ ἐξέλθομεν. Μερικὲς μάλιστα φορές παρασκευάζομεν τροφὰς διὰ πολὺν χρόνον, ἀκόμη καὶ τὴν στιγμὴν ποῦ μᾶς καλεῖ ὁ Δεσπότης πηλοῦσιν Του».

Ὁ θάνατος, λοιπόν, εἶναι μιὰ κλήση τοῦ Θεοῦ. Μᾶς καλεῖ ὁ Θεὸς νὰ μεταβοῦμε κάπου ἄλλου. Ποῦ; Καμμιά φιλοσοφία καὶ κανένας ἀνθρώπινος στοχασμὸς δὲν μπόρεσε οὔτε μπορεῖ νὰ ἀπαντήσῃ αὐθεντικὰ στὸ κρίσιμο αὐτὸ ἐρώτημα. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ περιγράψῃ τὸ θάνατο, ὄχι νὰ τὸν ἐρμηνεύσει. Δὲν γνωρίζει τί τὸν ἀκολουθεῖ, ποῦ πηγαίνει ὁ ἄνθρωπος, τί κάνει ἐκεῖ. Ὅλα αὐτὰ καμμιά ἐπιστήμη, καμμιά σκέψη ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἐξιχνιάσει. Γιατί ἀπλουστάτα δὲν ὑποπίπτουν στὶς ἀνθρώπινες δυνατότητες, δὲν ἐπιδέχονται παρατήρηση, πείραμα, λογισμὸ. Εἶναι τῆς πίστεως θέματα. Μόνο μὲ τὴν πίστη καὶ μὲ τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ μποροῦμε κάτι νὰ μάθουμε γιὰ τὰ ἔσχατά μας. Ἐπομένως ὄχι ἡ περιγραφή, ἀλλὰ ἡ ἐξήγηση τοῦ φαινομένου τοῦ θανάτου τοῦ ἀνθρώπου μᾶς ἐνδιαφέρει καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ σπουδαῖο.

Βέβαια ἀκόμη καὶ στὴν περιγραφή τοῦ θανάτου ὁ ἄνθρωπος ὑστερεῖ. Ἀκόμη συζητοῦν οἱ ἱατροὶ γιὰ τὸ τί εἶναι θάνατος καὶ κυρίως γιὰ τὸ πότε ἐπέρχεται. Καὶ δὲν συμφωνοῦν στὰ σημεῖα αὐτά, γιατί νεώτερες ἔρευνες πείθουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν πεθαίνει «ὅταν βγεῖ ἡ ψυχὴ του» ὅπως λέμε, οὔτε ὅταν κλείσει τὰ μάτια του, οὔτε ἀκόμη ὅταν ὁ ἐγκεφαλογράφος παρουσιάζει εὐθεῖα τὴ γραμμὴ τοῦ ἐγκεφαλογραφήματος. Τὸ ζήτημα τοῦ πότε ἐπέρχεται ἀκριβῶς ὁ θάνατος στασιάζεται σήμερα. Καὶ ἀσφαλῶς κάπου θὰ καταλήξουν οἱ ἀρμόδιοι, ὅμως ἀπὸ αὐτὸ ἀντιλαμβανόμεθα πόσο δύσκολο εἶναι νὰ μᾶς πῇ ἡ ἐπιστήμη τί συμβαίνει ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατο, ὅταν τὸν ἴδιο τὸ θάνατο ποῦ βλέπει καὶ ψηλαφᾷ δυσκολεύεται νὰ προσδιορίσει μὲ ἀκρίβεια.

γ) Ἡ ὥρα τοῦ θανάτου

Ἡ Ἐκκλησία ἀποκαλεῖ τὸν θάνατον «φοβερὸτατον μυστήριον». Καὶ πράγματι εἶναι. Μι-

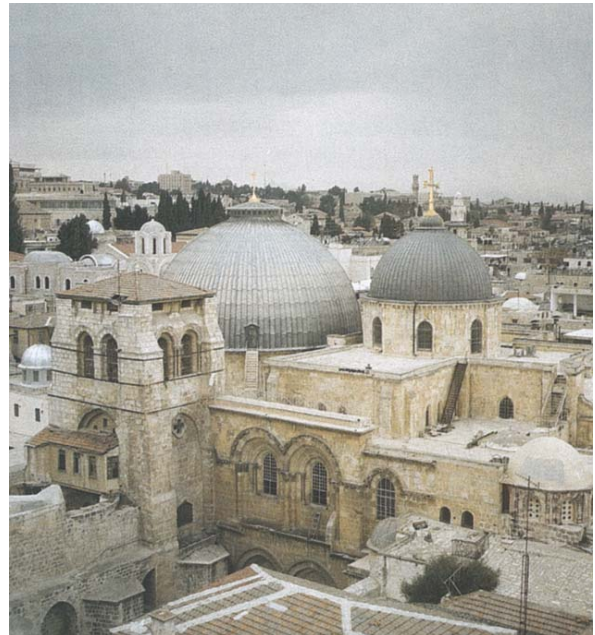
Ἡ Νεκρὰ Θάλασσα.

λάει ακόμη για «ἀγώνα τῆς ψυχῆς» πού χωρίζεται ἀπό τὸ σῶμα. Τὰ πατερικὰ βιβλία εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ ἱστορίες πού ἔχουν σχέση μετὰ τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ ἀνθρώπου. Σταχυολογώντας τὶς πληροφορίες ἀπὸ αὐτὰ μπορούμε ὡς ἐξῆς νὰ περιγράψουμε αὐτὲς τὶς στιγμὲς:

Φαίνεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου του βλέπει διάφορα ὁράματα. Ὁ ἅγιος Σισώης ὅταν ἀπέθνησκε συνομιλοῦσε μετὰ ἀγγέλους. Ὁ ἅγιος Ἀντώνιος εἶδε τὴν ψυχὴ τοῦ ἀββᾶ Ἀμμούν νὰ τὴν παίρνουν ἄγγελοι. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος μιλώντας γιὰ τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ μοναχοῦ Στεφάνου, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἐκεῖνος ἀποκρινόταν: «ναὶ ἢ ὄχι δὲν τὸ ἔκαμα». Ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ πείθουν ὅτι κατὰ τὴ φρικτὴ αὐτὴ ὥρα γίνεται κάποια ὑπενθύμιση τῶν ἁμαρτιῶν πού διέπραξε στὴ γῆ ὁ ἀποθνήσκων ἄνθρωπος. Ἡ ψυχὴ δηλαδὴ κυκλώνεται ἀπὸ ἀγγέλους καὶ ἀπὸ δαίμονες. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὁμιλεῖ γιὰ αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀποκαλεῖ «ἀγγέλους ἀπειληφόρους καὶ δυνάμεις ἀποτόμους». Τὰ ἴδια πατερικὰ βιβλία ἀποκαλοῦν τοὺς δαίμονες «τελώνια». Ἡ λέξη προδίδει τὴν ὑπαρξὴ ἐμποδίων ἢ ἐλέγχου γιὰ τὴ μετάβαση τῆς ψυχῆς στὸν οὐρανό. Καὶ πράγματι γίνεται πόλεμος ἐκεῖνη τὴν ὥρα γιὰ τὴν κατοχὴ μιᾶς ψυχῆς. Περὶ τῶν τελωνίων ὁμιλεῖ ὁ ἀρχαῖος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Ὀριγένης, καὶ ἐπιμένει στὴ διαδικασία πού γίνεται αὐτὴ τὴν ὥρα γιὰ τὴν τύχη τῆς ψυχῆς. «Ταρτάριοι ἄρχοντες καὶ σκοτεινὰ παρατάξεις» κατὰ τὸν ἅγιο Διάδοχο Φωτικῆς κυκλώνουν τὸ νεκρικὸ κρεβάτι. Ὁ δὲ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας συμπληρώνει: «Ἡ ψυχὴ χωριζομένη βλέπει τοὺς φοβεροὺς καὶ ἀγρίους καὶ ἀπνηεῖς καὶ ἀνηλεεῖς καὶ ἐχθίστους δαίμονας ὡς Αἰθίοπας ζοφώδεις περιπταμένους». Τὰ τελώνια αὐτὰ εἶναι, κατὰ τὰ πατερικὰ βιβλία, πέντε: ἦτοι τῆς καταλαλιᾶς, τῆς ὁράσεως, τῆς ἀκοῆς, τῆς ὁσφρήσεως καὶ τῆς ἀφῆς, ὅσες δηλαδὴ καὶ οἱ αἰσθήσεις μας. Οἱ ἀγαθοὶ ἄγγελοι πού παρίστανται δὲν ἐγκαταλείπουν στὴν τύχη τῆς τῆς ψυχῆς. Ἀγωνίζονται νὰ τὴν κερδίσουν γιὰ τὸν οὐρανόν.

Ἡ ὥρα τοῦ θανάτου εἶναι ἡ πιὸ φρικτὴ. Ὅλα αὐτὰ συμβαίνουν αὐτὴν τὴν ὥρα καὶ ἐμεῖς δὲν παίρνουμε εἶδηση. Ἡ Ἐκκλησία μας, ὅμως, πού διδάσκει αὐτὰ μᾶς προτρέπει νὰ εὐχόμεστε γιὰ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου μας. Καὶ πρῶτα

Ὁ Πανίερος Ναὸς τῆς Ἀναστάσεως στὰ Ἱεροσόλυμα.

ἀπ' ὅλα ἔχει εἰδικὲς εὐχὲς εἰς Ψυχορραγοῦντα. Ὁ ἱερεὺς δηλ. προσέρχεται παρὰ τὴν κλίνην τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ δέεται νὰ διευκολύνει ὁ Θεὸς τὴν ἐξόδο τῆς ψυχῆς του καὶ νὰ τὴν πάρει μαζί του. Οἱ εὐχὲς αὐτὲς εἶναι χαρακτηριστικὲς καὶ ἀποδίδουν ὅλη τὴν ἱερὴ παράδοση γι' αὐτὴ τὴ δύσκολη ὥρα. Παράλληλα, ὅπως εἶπαμε, ἡ Ἐκκλησία μας μᾶς διδάσκει νὰ προσευχόμεστε γιὰ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου μας νὰ μὴ εἶναι αἰφνίδια καὶ νὰ μὴ περιέλθουμε στὴν κυριαρχία τῶν τελωνίων, τῶν δαιμόνων: «Καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου μου, τὴν ἀθλίαν μου ψυχὴν περιέπουσα καὶ τὰς σκοτεινὰς ὄψεις τῶν πονηρῶν δαιμόνων πόρρω αὐτῆς ἀπελαύνουσα» λέμε πρὸς τὴν Παναγίαν μας.

Περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν τελωνίων ὁμιλεῖ καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὅταν ἀναφέρεται στοῦ θάνατο ἀθῶων νηπίων, τὰ ὁποῖα λέγουν διηγούμενα: «Ἡμεῖς ἐπεράσαμε ἀπὸ τοὺς πονηροὺς δαίμονας χωρὶς νὰ πάθουμε τίποτε. Διότι τὰ σκοτεινὰ τελώνια εἶδον τὸ σῶμα μας ἄσπιλον καὶ ἠσχύθησαν. Εἶδον τὴν ψυχὴν μας ἄκακον καὶ καθαρὰν καὶ ἐνετράπησαν. Εἶδον τὴν γλῶσσαν ἄσπιλον καὶ ἄμωμον καὶ ἐφιμώθησαν. Παρῆλθον καὶ ἠτελίσαμεν αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι ἔχαιρον, οἱ δίκαιοι μᾶς ἠσπάζοντο, οἱ ὄσιοι ἐτέρποντο λέγοντες καλῶς ἦλθον τὰ ἀρνία τοῦ Χριστοῦ».